

Dorothee Sölle (1929-2003) herlezen.

(1) Kies het leven

Lezing

De geboden die ik u vandaag heb gegeven, zijn niet te zwaar voor u en liggen niet buiten uw bereik. Ze zijn niet in de hemel, dus u hoeft niet te zeggen: “Wie stijgt voor ons op naar de hemel om ze daar te halen en ze ons bekend te maken, zodat wij ernaar kunnen handelen?” Ook zijn ze niet aan de overkant van de zee, dus u hoeft niet te zeggen: “Wie steekt de zee voor ons over om ze daar te halen en ze ons bekend te maken, zodat wij ernaar kunnen handelen?” Nee, die geboden zijn heel dicht bij u, in uw mond en in uw hart; u kunt ze volbrengen.

Besef goed, vandaag stel ik u voor de keuze tussen voorspoed en tegenspoed, tussen leven en dood. Wanneer u zich houdt aan de geboden van de HEER, uw God, zoals ik ze u vandaag heb gegeven, door Hem lief te hebben, door de weg te volgen die Hij wijst, en zijn geboden, wetten en regels in acht te nemen, dan zult u in leven blijven en in aantal toenemen, en dan zal de HEER, uw God, u zegenen in het land dat u in bezit zult nemen. Maar als u Hem de rug toekeert en weigert te luisteren, als u zich ertoe laat verleiden neer te knielen voor andere goden en die te vereren, dan zeg ik u op voorhand dat u te gronde zult gaan. Dan zal u aan de overkant van de Jordaan, in het land dat u in bezit zult nemen, geen lang leven beschoren zijn. Ik roep vandaag hemel en aarde als getuigen op: u staat voor de keuze tussen leven en dood, tussen zegen en vloek. Kies voor het leven, voor uw eigen toekomst en die van uw nakomelingen, door de HEER, uw God, lief te hebben, Hem te gehoorzamen en Hem toegedaan te blijven. Dan zult u lang blijven wonen in het land dat Hij uw voorouders Abraham, Isaak en Jakob onder ede heeft beloofd.¹

Dt 30,11-20 (NBV21)

Overweging

*“Verzet begint niet met grote woorden
maar met kleine daden
zoals storm met zacht geritsel in de tuin
of de kat die de kolder in zijn kop krijgt*

(...)

*jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet*

en dan die vraag aan een ander stellen.”

Deze woorden zijn niet van Dorothee Sölle, maar van de enkele maanden geleden overleden Nederlandse dichter Remco Campert (1929-2022).¹

Wat Campert schrijft over ‘verzet’ past wel goed bij het gedachtengoed van Sölle.

Wat zeg je? “Zulle?” Dat is toch de dorpel of drempel aan de voordeur van een huis? Dat waren mijn spontane gedachten toen ik voor het eerst de naam ‘Dorothee Sölle’ hoorde.

Het gezin waarin Dorothee opgroeide was helemaal niet gelovig. Haar vader, die hoogleraar was in de rechten, was ongelovig. Het einde van de Tweede Wereldoorlog wordt door de 16-jarige Dorothee ervaren als een nederlaag voor de grootse Duitse cultuurnatie.

¹ Zie bijlage voor het volledige gedicht van Remco Campert.

Het is haar godsdienstlerares die haar de ogen opent voor wat er werkelijk in Duitsland is gebeurd tussen 1933 en 1945.² In 1949 gaat ze naar de universiteit, waar ze filosofie, Duits en oude talen als vakken kiest. Maar al gauw blijft ze met haar diepere vragen onbevredigd achter en gaat ze theologie studeren naar eigen zeggen “met de bedoeling de waarheid te vinden”. Ze wil begrijpen “hoe zoiets als Auschwitz kon gebeuren door een volk van geschoolde Europeanen, die Beethoven speelden”. **Dat is de vraag die zij eerst aan zichzelf, en daarna aan anderen stelt.**

Ze wordt lerares Duits en godsdienst.

Op dat moment heet ze nog Dorothee Nipperdey. Sölle is dus niet haar eigen familienaam, maar de familienaam van haar eerste echtgenoot Dietrich, een timmerman en schilder, waarmee ze in 1954 getrouwd is. 7 jaar later, in 1961 dus, laat hij haar na de geboorte van hun derde kind in de steek. Toch blijft ze de naam ‘Sölle’ behouden, o.a. omdat ze ondertussen onder die naam als auteur bekend is in Duitsland.

Ze was de eerste protestantse theologe die komaf maakt met het beeld van de almachtige God, die ‘hoog daarboven’ of ver buiten onze wereld alle touwtjes in handen heeft. Ik citeer haar: “*Het beeld van de Almachtige Vader is een projectie van mannen: je moet maar een minuutje over het woord ‘omnipotens’ nadenken en je weet waarom! Je hoeft daar Freud niet voor gelezen te hebben.*”³ Als God almachtig is, dan had hij de treinen naar Auschwitz moeten tegenhouden.

Ze wordt het boegbeeld van de zgn. ‘politieke theologie’, wat het Europees equivalent is van de Latijns-Amerikaanse ‘bevrijdingstheologie’. Dat is een theologische visie die geënt is op de marxistische kritiek op het kapitalisme. Vanuit het evangelie worden de politieke machtsstructuren in de maatschappij bevraagd. Van wie kopen we koffie en bananen? Op welke wijze houdt onze levenswijze de armoede van vele mensen in stand? Naar wat gaat ons belastinggeld? In de rijke westerse wereld waarin wij leven zijn wij geen toeschouwers. Wij zijn daders, die door ons consumisme mee de ellende veroorzaken in de Derde Wereldlanden. Dit besef is ondertussen gemeengoed geworden, maar het was wel deze ‘linkse tante’ die ons heeft wakker geschud uit “*Wir haben es nicht gewusst*”.

In 1968 startte Dorothee, samen met haar 2de echtgenoot, in Keulen maandelijkse bijeenkomsten die bekend werden onder de naam ‘Politiek Avondgebed’. Ik laat de oorsprong van de benaming ‘Avondgebed’ even terzijde.⁴ Die bijeenkomsten bestonden uit een bespreking van actuele situaties van nood of onrecht vanuit politiek en vanuit gelovig perspectief. Vanuit de confrontatie met bijbelse teksten ontstond er discussie en werd er opgeroepen tot actie. God heeft geen andere handen dan de onze.

In deze bijeenkomsten werd wel eens de houding van de Kerk in Duitsland bekritiseerd als te afzijdig en daarom niet-evangelisch. Dat werd Dorothee door de kerkelijke leiding niet in dank afgenomen. Ze wordt een ‘onruststookster’ genoemd en zelfs een ‘communistenhoer’, al kan ik mij moeilijk voorstellen dat kerkvorsten die laatste bijnaam openlijk durfden uit te spreken. Enfin, het zacht

² Dorothee is diep beschaamd en zal zichzelf haar leven lang Auschwitz voor ogen houden, “de grootste catastrofe van mijn volk”.

³ Dorothee Sölle in niets passé, De Standaard, 29 april 2003

⁴ “Op de Katholieke Kerkdagen in Essen, in de zomer van 1968, wil de Keulse groep een viering houden rond het neerslaan, door Sovjettanks, van de Praagse Lente. De leiding van de Kerkdagen duwt de groep en de viering weg naar een onmogelijk laat tijdstip ergens in een kerkje van Essen. De viering wordt zo een avondgebed, een politiek avondgebed.” (Geert Delbeke, Radicaal en vroom. Dorothee Sölle (1929-2003), Het Teken, 81e jaargang, nr. 8, maart 2009)

geritsel in de kerkelijke plantsoenen ontketent een kleine storm waardoor de kerkkaters de kolder in hun kop krijgen.

Hier stop ik met het situeren van 'sweet Dorothy'⁵, ook al valt er nog veel meer over haar te vertellen.

Ik neem jullie even mee in één van haar boeken waarin ze aantoont dat haar 'verzet' tegen het structureel geweld gegrond is in een spirituele visie.

In haar boek met als titel '**De heenreis**' beschrijft ze hoe de religieuze ervaring voorafgaat aan het maatschappelijk engagement. Niet chronologisch voorafgaat, maar mentaal. De heenreis is de reis naar binnen, naar je innerlijk, naar je identiteit, naar wie je werkelijk bent. Op het einde van het boek heeft ze het ook over de terugreis. Dat is de reis naar buiten, het opnemen van verantwoordelijkheid in de wereld. Maar de heenreis is nodig voor een volgehouden engagement, om niet ten onder te gaan aan de heilige onrust.

De eerste zinnen van dat boek zijn de volgende: *"De mens leeft niet van brood alleen. Hij sterft zelfs aan brood alleen."*⁶ Hoe belangrijk brood ook moge wezen om te overleven – denk maar aan het 'manna' in de woestijn – toch sterft de mens die enkel leeft voor brood. In deze context staat 'brood' symbool voor het materiële. Wie alleen voor het materiële leeft, die sterft een geestelijke dood. Het is de dood die de zgn. 'verloren' zoon ervaart nadat hij al zijn geld heeft opgemaakt, de zoon die dacht dat het echte leven erin bestaat te genieten van je bezit.

Dorothee vertelt over haar buurman, een oudere heer zonder kinderen, die een paar weken eerder zijn vrouw verloren heeft: *"Op een dag riep hij mij naar buiten om me te laten zien dat de kinderen hun fietsen tegen zijn witgekalkt huis hadden gezet. 'Ziet u die kras?' zei hij, 'moet u toch eens kijken, en dat terwijl ons eigendom het enige is dat we nog hebben.' Die man heeft voor dat huis gewerkt, hij woonde er in, verhuurde het, knapte het op en beschermde het. (...) Ik zag en ik hoorde, dat hij dood was."*⁷

Het is de dood door de contactloosheid, veroorzaakt door de consumptiemaatschappij die – gedreven door winstbejag – ons voortdurend trekt naar het materiële. Dat is de dood die ons bedreigt, midden in het dagelijkse leven.

Zacheüs was rijk, maar zo dood als een pier. Hij werd scheef bekeken en was nergens welkom. Jezus heeft zich steeds verzet tegen de dood van de contactloosheid. Hij kiest voor het leven. Hij haalt Zacheüs uit zijn isolement door zichzelf uit te nodigen om bij hem te komen eten.

We hoorden daarnet in de lezing het volgende: *"Ik roep vandaag hemel en aarde als getuigen op: u staat voor de keuze tussen leven en dood, tussen zegen en vloek. Kies het leven, voor uw eigen toekomst en die van uw nakomelingen."* (Dt 30,19)

Misschien hebben deze woorden uit het boek Deuteronomium vandaag een nieuwe betekenis gekregen.

Jef Truwant

De Lier, Brugge, 16 oktober 2022

⁵ "Sommigen vinden haar een linkse tante. Voor mij blijft ze 'sweet Dorothy'." (Georges De Schrijver, in Tertio, 14 mei 2003)

⁶ Dorothee Sölle, De heenreis, p.7

⁷ Dorothee Solle, De heenreis, p.7-8

Bronnen:

- Dorothee Sölle, De heenreis. Gedachten over religieuze ervaring, Baarn, 1976
- Dorothee Sölle, Kies het leven, Baarn, 1980
- Veerle Beel en Marcel Van Nieuwenborgh, Dorothee Sölle in niets passé, De Standaard, 29 april 2003
- Remi Verwimp, Dank je Dorothee – In memoriam Dorothee Sölle, Nieuwsbrief Evangelie Levensnabij, jrg. 15, nr 2 (april-mei-juni 2003)
- Georges De Schrijver, Linkse profetes en mystica, in TERTIO, 14 mei 2003
- Monique Wolf, Dorothee Sölle (1929-2003), Streven, februari 2004
https://www.kuleuven.be/thomas/uploads/file/poezie-en-proza/dorothee_solle.pdf
- Geert Delbeke, Radicaal en vroom. Dorothee Sölle (1929-2003), Het Teken, 81e jaargang, nr. 8, Maart 2009
- <https://www.lucepedia.nl/dossieritem/solle-dorothee/politiek-avondgebed>

BIJLAGE:

Verzet begint niet met grote woorden
maar met kleine daden
zoals storm met zacht geritsel in de tuin
of de kat die de kolder in zijn kop krijgt

zoals brede rivieren
met een kleine bron
verscholen in het woud

zoals een vuurzee
met dezelfde lucifer
die een sigaret aansteekt

zoals liefde met een blik
een aanraking iets dat je opvalt in een stem

jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet

en dan die vraag aan een ander stellen.

Remco Campert